

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX SUR LES SERBES EN CROATIE

11

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

11

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ
ДИНКО ДАВИДОВ
ВОЈИН ДАБИЋ
СОФИЈА БОЖИЋ

СЕКРЕТАР

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Примљено на X скупу Одељења историјских наука од 28. децембра 2016. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крестића, Михаила Војводића, Мирјане Живојиновић, Динка Давидова, Димитрија Стефановића, Наде Милошевић Ђорђевић, дописног члана Љубодрага Димића, проф. др Душана Иванића, Мире Радојевић, др Мелиће Милин, Софије Божић и Душана Баџаковића.*

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ.
ТОМЕ У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА
МАРКОВИЋА ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ:
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЂУРЂЕВИЋ НЕВЕНА

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Василије Ђ. Крестић</i>	Великохрватске претензије на Војводину	7
<i>Vasilije Đ. Krestić</i>	Greater Croatian Pretensions to Vojvodina	28
<i>Мирјана Поповић</i>	Село Мокро поље према попису из 1831. године – пример демографских прилика код српског православног становништва у Северној Далмацији	29
<i>Mirjana Popović</i>	Village of Mokro polje according to the census of 1831 – an example of demographic circumstances at Serbian orthodox population in northern Dalmatia	42
<i>Војин Калинић</i>	Српска девојачка школа у Задру.....	43
<i>Vojin Kalinić</i>	Serbian girls' school in Zadar	54
<i>Љубинка Тошева Карповиц</i>	Сава Вуковић, депутат Ријеке на Темишварском сабору и сабору угарских сталежа.....	55
<i>Ljubinka Toševa Karpowicz</i>	Sava Vuković, Deputy of Rijeka at the National Church Congress at Timișoara and the Hungarian Diet (1790–1791).....	62
<i>Софија Божић</i>	Гавро Манојловић(1856–1939): историчар, академик, политичар	63
<i>Sofija Božić</i>	Gavro Manojlović (1856–1939): historian, academician, politician	86
<i>Мира Радојевић</i>	Из преписке Саве Косановића.....	87
<i>Mira Radojević</i>	From correspondence of Sava Kosanović	100
<i>Мирослав Јовановић</i>	Лука Марић у одбрани ћирилице и Српског културног друштва Просвјета у Хрватској	101
<i>Miroslav Jovanović</i>	Luka Marić in defense of cyrillic and Serbian cultural society Prosvjeta in Croatia.....	110
<i>Владислав Б. Сотировић</i>	Прва постхладноратовска „хуманитарна интервенција“ – Вуковар 1991. г.	111

<i>Vladislav B. Sotirović</i>	The first post-cold war „humanitarian intervention” – Vukovar 1991	128
<i>Vladislav B. Sotirović</i>	Breaking cliché on the killing of Yugoslavia: a role of Croatia	129
<i>Владислав Б. Сотировић</i>	Против клишеа о убијању Југославије: улога Хрватске.....	150
<i>Ђорђе Перућ</i>	Песме српских песника у мелографским записима познатих и мање познатих хрватских мелографа	151
<i>Ђорђе Перућ</i>	Poems of Serbian poets in melographic notations of known and less known croatian melographers	184
<i>Славица Гароња Радованац</i>	Милош Шкарић: Живот и обичаји српског народа у Лици и Крбави	185
<i>Slavica Garonja Radovanac</i>	Miloš Škarić: Life and customs of Serbian people in Lika and Krbava	246
<i>Станиша Војиновић</i>	Часопис српске омладине у Загребу „Омладина“ 1894–1895	247
<i>Staniša Vojinović</i>	Magazine of Serbian youth in Zagreb “Omladina” (1894–1895).....	268
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА		268
РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА.....		284

ГАВРО МАНОЈЛОВИЋ (1856–1939): ИСТОРИЧАР, АКАДЕМИК, ПОЛИТИЧАР

СОФИЈА БОЖИЋ

1. УВОД

Иако су претежно живели у сеоским срединама, далеко од урбаних центара и без развијеног грађанства, Срби у Хрватској су током историје изнедрили више знаменитих личности које су оставиле трага како у политици, тако и у привреди, науци и култури, доприносећи развоју целокупног хрватског друштва.¹ Међу њима је и историчар Гавро Манојловић,² рођен 15/27. октобра 1856. године у Задру. Гавро је био син Константина Манојловића из Отока код Огулина, а по мајци Марији припадао је породици Милидраговић. Прве кораке у описмењавању начинио је у српској школи при Цркви Св. Илије у Задру, а затим је кратко похађао италијанску школу. Пошто се породица 1864. преселила у Огулин, школовање је наставио у тамошњој Главној школи. Године 1868. уписао је гимназију у Сењу, 1870. је био ђак гимназије у Карловцу, а од 1871. до 1876. године ишао је у гимназију у Загребу. У Загребу је и студирао, одредивши се за историју, географију, славистику и филозофију. Студије је окончао у Бечу. У међувремену, године 1878. учествовао је у аустро-угарској окупацији Босне и Херцеговине као резервни поручник 53. пешадијског пука. Почевши од 1880. годинама је радио као средњошколски наставник предајући у гимназији и реалци у Загребу и гимназији у Пожеги, а две и по године је био директор гимназије у Осијеку (1892–1894). У Осијеку је засновао породицу, оженивши се Меланијом Јовановић. Године 1894–1895. био је на усавршавању у Бечу. Због болести и изненадне смрти мајке 1895. није успео да оствари планирани наставак усавршавања у Паризу и Риму. Академску титулу доктора наука опште историје с класичном филологијом стекао је на Филозофском факултету у Бечу 1896. године, одбранивши дисертацију из историје Византије. После тога, избором за приватног доцента 1897. године, започео је Манојловићев наставно-научни рад на Загребачком универзитету. Године 1901. постао је ванредни, а 1902. редовни професор опште историје старог века. У пролеће 1908. у Илочком срезу

¹ Дејан Медаковић, *Срби у Загребу*, Нови Сад 2004, 109–135.

² Наводећи основне аутобиографске податке, Манојловић је поред имена Гавро у загради ставио име Драгомир. Архив Српске академије наука и уметности (даље: АСАНУ), Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-III-3: Концепт за биографију.

изабран је за посланика Хрватског сабора. Због политичког ангажмана у Српско-хрватској коалицији већ је септембра исте године удаљен с Универзитета, да би поново почео да предаје априла 1910. Коначно је пензионисан 17. априла 1924. године. У међувремену је изабран за првог члана Југославенске академије знаности и умјетности (5/18. марта 1908) и дописног члана Српске краљевске академије (3. фебруара 1910). И поред притисака аустро-угарске власти, која је ометала његову академску каријеру, није престајао да се бави политиком, тако да је члан Хрватског сабора био од 1908. до 1911. и од 1913. до 1919, члан Угарског сабора 1910–1911. и од 1913. до 1918, а 1919–1920. године био је члан Привременог народног представништва Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

2. ГАВРО МАНОЈЛОВИЋ КАО ИСТОРИЧАР

Пре него што је почео да се бави научним радом, Манојловић је био посвећен књижевности. Као што је било уобичајено за младе интелектуалце његовог времена, писао је песме и већ 1881. године, када је имао двадесет четири године, објавио је збирку поезије под насловом *Млади дани Вељкови*.³ Склоност ка песничком изразу није га ни касније напустила, па је своје стихове и наредних година објављивао у загребачком часопису *Виенац*, сарајевској *Наги* и новосадском *Јавору*. Податак да је једна његова расправа, писана 1881, носила назив *Арисџошел ѝрема Лајдници с ѝледишиџа мѝџафизике*, показује да је Манојловић, осим за књижевност, био озбиљно заинтересован и за филозофију. Ипак, почетак његовог научног рада у области историографије везује се за 1899. годину, када је почео да објављује у, тек покренутом, *Вјесџнику кр. земаљској архива*.⁴ Не треба, међутим, изгубити из вида чињеницу да је он и пре тога желео да се бави науком, али да су га у томе прилично спутавале обавезе које је имао као предавач у хрватским школама. Посебно га је онеспокојило постављење за професора загребачке гимназије уместо да, као што је очекивао, после две и по године успешног управљања осијечком гимназијом, буде именован за њеног директора. Манојловић је сматрао да би, пошто је докторирао, пружио много већи допринос када би се у потпуности окренуо науци, при чему би напустио позив средњошколског наставника.⁵ То му је најзад и пошло за руком.

³ Молећи га за мишљење о својим „првиенцима“, Гавро Манојловић је Аугусту Шенои писао да су „расли из срца, које пламти за љепотом, за слашћу поезије“. Национална и свеучилишна књижница у Загребу (даље: НСК), Збирка рукописа и старих књига, R 4064 b: Гавро Манојловић – Аугусту Шенои, Загреб, 4. IV 1881. Савременици су констатовали да је „хрватска књижевност стекла у песнику ‘Младих дана Вељкових’ прекрасну снагу, стекла је духа са чистим идеалима, стекла је једном речи правога песника“ (Милан Савић, „Млади дани Вељкови“, *Летопис Матице српске*, даље: ЛМС, књ. 128, св. 4 (1881), 144), али ова оцена није издржала суд времена. Наука о књижевности вредновала је његове песничке домете слабом оценом, као поезију која је „без полета“ и из које се види „да је ријеч више о стихотворцу него о истинском пјеснику“. Станко Кораћ, *Прећлед књижевној рада Срба у Хрвајској*, Загреб 1987, 163.

⁴ J. Šidak, *Dr. Gavro Manojlović (U povodu 100-godišnjice njegova rođenja.)*, *Historijski zbornik* 9 (1956), 253.

⁵ НСК, R 4610 b: Гавро Манојловић – Ватрославу Јагићу, Загреб, 11. VII 1896.

Ђак Натка Нодила, аутора *Посѣћања свјетовне ѿаинске власѿи, Релиѿије Срба и Хрваѿиа, Хистѿорије средњега вијека за народ хрваѿиски и срѿиски* и других дела, и Манѿјловић је, као и његов професор, на Загребачком универзитету почео да предаје општу историју старог века.⁶

Годинама истражујући античко раздобље и рани средњи век, Манѿјловић је објавио више научних радова и неколико књига.⁷ Највећи допринос дао је на подручју византологије покрећући раније необрађена питања и приступајући им на потпуно нов начин. Захваљујући томе, његове византолошке студије, на којима је махом радио од краја 19. и током прве деценије 20. века, актуелне су и данас.⁸ Већ када су се појавиле, у виду посебне публикације, Манѿјловићеве *Студије о сѿису „De administrando imperio“ цара Констанѿина VII Порфирѿениѿа* привукле су пажњу научне јавности. Тим поводом професор Јован Радонић изнео је своје мишљење о делу и његовом аутору, констатујући да је Манѿјловић „темељити историк“ за кога је карактеристична „велика спрема“ и „необична марљивост и савесност у истраживању и испитивању“. За Манѿјловићево остварење утврдио је да је „плод дугогодишњег мучног и детаљног испитивања“ и нарочито је похвалио његов приступ, који се битно разликовао од приступа неких Манѿјловићевих претходника. Док су они Порфирѿогенитов спис истраживали парцијално, задржавајући се само на поглављима посвећеним Србима и Хрватима, Гавро Манѿјловић је ишао другим путем, проучио га је у целини да би, на основу свеобухватног познавања текста, могао да разуме његове поједине делове. При томе, показао је „темељито знање извора и опсежно познавање стручне литературе“.⁹

Велики успех Манѿјловић је постигао и у међународним оквирима расправом *Цариградски народ (демос) од ѿодине 400–800 ѿо Исусу, с особитим обзиром на њеѿове војне силе, елементи њеѿове и њеѿова уставна ѿрава у овој ѿериоди*, у којој је дато тумачење двеју странака у Цариграду, „плавих“ и „зелених“. Угледни византолог, универзитетски професор и члан Белгијске краљевске академије Анри Грегоар (Henri Grégoire), сматрао је да је то веома значајан научни рад који треба да буде до-

6 Свог професора изузетно је уважавао и поводом његове смрти написао је некролог у коме је хвалио Нодилова научна достигнућа, али и његов друштвени ангажман. Гавро Манѿјловић, +*Наѿико Нодило*, ЛМС, књ. 289, св. 5 (1912), 110–112.

7 „Jadransko pomorje IX stoljeća u svjetlu istočno-rimske (bizantinske) povijesti I“, *Rad JAZU* 150 (1902), 1–102; „Carigradski narod (demos) od godine 400–800 po Isusu, s osobitim obzirom na njegove vojne sile, elemente njegove i njegova ustavna prava u ovoj periodu“, *Nastavni vjesnik* 12 (1904) [на француском: *Byzantion* 11 (1936) 617–716]; *Studije o spisu „De administrando imperio“ cara Konstantina VII. Porfirogenita*, I–IV, *Rad JAZU*, 182 (1910) 1–65; 186 (1911) 35–103; 187 (1911), 1–32; „O srodstvu patrijarha Fotija s carskom kućom“, *Nastavni vjesnik* 9 (1901); „O godini prijenosa sv. Anastasije u Zadar, Zagreb 1901; Le millénaire de l'ancien royaume croate, Essai sur les questions historiques respectives“, *Zbornik kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva*, Zagreb 1925, XI–LXXI; *Povijest staroga Orijenta*, Zagreb 1923; *Sile pokretnice i pravilnosti u univerzalnoj historiji*, Zagreb 1927. и друго.

8 Љ. Максимовић, „Манѿјловић Гавро“, *Енциклопедија српске историографије*, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1997, 480.

9 Јован Радонић, „Dr Gavro Manojlović, Studije o spisu „De administrando imperio“ cara Konstantina VII Porfirogenita“, ЛМС, књ. 280, св. 8 (1911), 66–71.

ступан широј научној заједници, а не само стручњацима с говорног подручја југословенске државе, те га је тридесет три године после објављивања у *Наставном вјеснику*, превео на француски језик. Загребачке *Новости* пренеле су како је, пошто се појавио превод, Грегоар (Grégoire) у Белгијској академији изјавио да ће та књига „остати подлога свим истраживањима, која ће се одсада проводити о политичкој и социјалној историји Бизантскога царства“. И у минхенском часопису *Бизантинистике цайтширифт* (*Bysantinische Zeitschrift*) објављен је изузетно позитиван коментар, уз закључак да ће „сви бизантинисти захвално поздравити, што је проф. Х. Грегоар ту готово непознату књигу из српско-хрватскога превео и нетом издао у ’Бизантиону’“.¹⁰

Посебно подручје Манојловићевог интересовања представљала је прошлост древног истока. У склопу тог интересовања 1883. године објавио је превод *Повијести источних народа у старом вијеку* Гастона Маспероа. Деценијама касније, он се вратио тим темама и објавио *Повијест Старога Оријента* (1923). Та књига дочекана је врло критички, као обична компилација састављена – због ауторовог непознавања језика народа Старог истока – на основу постојеће литературе, и то само оне коју је Гавро Манојловић могао пронаћи у загребачким библиотекама, већ увелико застареле и превазиђене. Приговорено му је, такође, због дословног преузимања читавих делова тих књига, а без означавања цитираног текста наводницима. Манојловићево објашњење како се то не ради у књигама попут његове уопште није узето као релевантно и његов поступак означен је као преписивачки. *Повијест Старога Оријента* послужила је и као повод да се Гавро Манојловић прогласи за недовољно посвећеног научника који иза себе оставља веома скроман научни опус.¹¹

Нису, међутим, сви приказивачи били тако строги према Манојловићу и његовом писању о цивилизацијама Старог истока. Душан Глумац, професор Богословског факултета, огласио се тек пет година после појаве дела, с образложењем да то чини зато што оно у међувремену није имало одговарајући одјек. Он је поздравио Манојловићево остварење јер се њиме попуњава велика празнина о теми којој је посвећено. Манојловић је помно проучио нова сазнања до којих су довела оновремена узбудљива археолошка открића и, по мишљењу приказивача, успео је да их презентује широком кругу читалаца. При томе, не познајући „оријенталне језике“, аутор се ослонио на дела других стручњака тако што их је „са великом вештином средио и обрадио“. Ипак, и Душан Глумац је имао извесне примедбе, од којих је најкрупнија та да је Манојловић потпуно под утицајем панавилонистичке школе мишљења, коју је већина научника напустила. Пропусти које је регистровао, Душану Глумцу нису сметали да на крају приказа понови позитивну оцену дату на почетку, констатујући да су „ове примедбе врло ситне према великој вредности дела г. др Г. Манојловића“.¹²

10 „Знаčenje „modrih“ i „zelenih“ u carigradskom cirkusu za vrijeme istočno-rimskih careva”, *Novosti*, br. 359, 31. XII 1937, 10.

11 Severus, „Gavro Manojlović: Povijest staroga Orijenta”, *Jugoslavenska njiva*, knj. II, br. 10, novembar 1923, 393–394.

12 Душан Глумац, „Povijest staroga Orijenta”, *Богословље*, бр. 3 (1929), 247–252.

Гавро Манојловић бавио се и филозофијом историје, облашћу која није посебно привлачила ни његове претходнике нити његове савременике историчаре и филозофе на српском и југословенском простору. Из бављења том облашћу произашла је књига *Силе њокрејџнице и љравилносџи у универзалној хисџорији*. У тренутку када је публикувано, оцењено је да је то дело систематизација, а не синтеза, да се у њему, на основу дугогодишњег искуства у проучавању историје, постављају одређена правила и наводе историјски примери који их потврђују. Аутору је приговорено, између осталог, да се није држао једне теорије (нпр. теорије еволуције) јер би тада слика била јаснија, да није користио примере из културе америчких староседелаца и друго. Добре стране Манојловићеве књиге препознате су у њеном историјском садржају, у ауторовом значком владању општом историјом и у прегледима научних резултата о појединим питањима. Примећено је да су нацрти развитка одређених историјских појава могли да буду циљ, а не само средство за аргументовање постављених принципа, и да би књига тиме добила на снази и вредности.¹³ Такође, критиковано је занемаривање правног аспекта, али је ипак закључено да су *Силе њокрејџнице...* јединствено дело и да се таквом филозофијом светске историје не би могле похвалити ни много „напредније нације“. Похваљен је и стил којим је она написана, а који је „лак“ и „полетан“.¹⁴ Пошто су за Манојловића идеје и развој идеја основа историјског процеса, у социјалистичкој историографији је његово схватање историје проглашено за идеалистичко.¹⁵

Осим *Повијесџи Сџароја Оријенџа и Сила њокрејџница и љравилносџи у универзалној хисџорији*, Гавро Манојловић написао је још једну књигу, чији је наслов *Повијесџи новоја вијека. Књија I. Зайадна, јужна и средња Евроја од љада Цариџрада (1453) до Аусџуришкоја вјерскоја мира (1555)*. Рукопис тог списка чува се у Архиву Српске академије наука и уметности и, колико нам је познато, до сада није објављен. *Повијесџи новоја вијека* настала је 1890. године, а у „припомени“ коју је додао 12. октобра 1901. године Манојловић је објаснио разлоге којима се руководио приступајући писању: „Ово сам дјело о ‚Повијести Новога вијека‘ засновао био год. 1889 тако, да по лако ми приступним најзгоднијим или најбољим новим писцима подадем широкој, али интелигентној публици занимљив поглед у државни и културни развој човјечанства у Новом вијеку, почевши од пада Цариграда 1453. Настојао сам тако радити, да уза све употребљавање других писаца (што је, дакако, разумљиво) ипак буде дјело самосталним изљевом мојега духа.“ *Повијесџи новоја вијека* Манојловић је намеравао да објави у издању Матице хрватске, али је од те идеје одустао имајући у виду обим материјала (861 руком писаних страна). Пошто се потом морао посветити другим обавезама, није успео да напише све што је планирао, а чак је и прва књига, која обухвата

13 Васиљ Поповић, *Dr Gavro Manojlović: Sile pokretnice i pravilnosti u univerzalnoj historiji*, Српски књижевни гласник, књ. 22 (1927), 53–56.

14 Александар Гавела, *Dr Манојловић Гавро – Силе покрејџнице и правилносџи у универзалној хисџорији*, ЛМС, књ. 326 (1930), 285–288.

15 Bosiljka Janjatović, *Shvaćanje povijesti u Gavra Manojlovića*, *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1–2 (1971), 188. В. и одредницу Јарослава Шидака о Г. Манојловићу у *Енциклопедији Јуџославије* 6 (Зарреб 1965).

период од средине 15. до средине 16. века, остала „још неизглађени концепт“. „Концепт“ је настао на основу тридесетак историја разних аутора, међу којима су били Жил Мишле, Леополд Ранке, Јакоб Буркхарт, Тадија Смичиклас, Вјекослав Клаић и други.¹⁶ Садржај, који је нашао на страницама њихових књига, преточио је по својој замисли у једанаест поглавља: 1. Султан Мехмед II, 2. Оснивање модерне монархије у Француској и Енглеској (Француска, Бургундија [1453–1494], Енглеска [1453–1509]), 3. Оснивање модерне монархије у Шпањолској (1453–1516) и Португалској (1453–1495), 4. Прво велико струјање модернога душевнога живота: Прва половина талијанске ренесансе („Рана ренесанса“), 5. Борба Француске за превласт у Италији (Карло VIII – Фрања I. [1498–1515]), 6. Набретање османлијске велевласти (Бајазит II., Селим II., Сулејман II. и освојење Рода), 7. Припреме за хабсбуршку велевласт у Подунављу (Аустрија, Угарска, Чешка [1453–1526]), 8. Друго велико струјање модернога душевнога живота: Европска ренесанса; Друга половина талијанске ренесансе; Основке њемачке вјерске револуције, 9. Опће-европски западни заплети: Почетак Лутерове вјерске револуције; Фрања I.; Карло V; Протестантизам, 10. Борбе Ислама и Кршћанства у средњем Подунављу (Сулејман II. и Фердинанд I) (само започето) и 11. Карло V. од кружења римским царем (1530) до његове абдикације (ненаписано).

3. ГАВРО МАНОЈЛОВИЋ, ПРАВИ ЧЛАН И ПРЕДСЕДНИК ЈАЗУ; ДОПИСНИ ЧЛАН СКА

3.1. *Прави члан*

Вредан и посвећен, Манојловић је временом стекао репутацију озбиљног научника. Његов рад био је запажен и уважаван међу члановима Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу. На седници Филолошко-историјског одељења ЈАЗУ, одржаној 11. октобра 1901. године, прочитан је извештај Вјекослава Клаића и Тадије Смичикласа о Манојловићевој расправи *Јагранско њриморје у IX. стољећу* и, према предлогу двојице академика, Одељење је одлучило да та расправа буде објављена у *Раду* ЈАЗУ.¹⁷ Велико Академијино признање уследило је неколико година касније на седници Филолошко-историјског одељења, 26. јуна 1907. када је, у име тог Одељења, Манојловић предложен за правог члана ЈАЗУ.¹⁸ Пре формалног примања у Академију он је на седници

¹⁶ АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-II-5: *Povijest Novoga vijeka*. Knjiga I. Zapadna, južna i srednja Evropa od pada Carigrada (1453) do Augsburškoga vjerskoga mira (1555). Napisao Gavro Manojlović god. 1890.

¹⁷ *Ljetopis* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: *Ljetopis* JAZU), sv. 16 za godinu 1901, Zagreb 1902, 21. *Rad* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti покренут је одмах после оснивања ЈАЗУ као њена основна публикација у којој се штампају научне студије и прилози чланова Академије и других научника. Осим *Rada*, у издању ЈАЗУ објављиване су и друге публикације: од 1868. *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, посвећена историјским изворима, од 1869. *Starine* оријентисане на објављивање историјских студија, а нешто касније покренут је и Академијин административни гласник *Ljetopis* као и *Djela Jugoslavenske akademije* и *Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium (150 godina Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1861 – 2011.)*, Zagreb 2011, 16).

¹⁸ *Ljetopis* JAZU, sv. 22 za godinu 1907, Zagreb 1908, 21.

Одељења 13. јула 1907. године излагао, за *Раг* ЈАЗУ већ прихваћену, расправу *Студије о сѣсу „De administrando imperio“ цара Константина VII. Порфирогенија*.¹⁹ На седници Одељења 10. децембра 1907. године, на предлог Тадије Смичикласа и Вјекослава Клаића, за *Раг* су прихваћене и *Друџа и њрећа студија о сѣсу „De administrando imperio“ цара Константина VII. Порфирогенија*,²⁰ а Манојловић је те студије прочитао на седници од 18. јануара 1908. године.²¹ На главној скупштини 18. марта 1908. године Манојловић је проглашен за правог члана Југославенске академије знаности и умјетности.²²

После избора за члана Академије, Манојловић је врло активно учествовао у њеном раду. Тако је од избора до 1918. године био члан Одбора за издавање историјских и историјско-правних споменика, од 1909. до 1918. године био је „други“, односно „књижевни тајник“ ЈАЗУ, од 1909. до 1925. године члан Одбора за сабирање споменика традиционалне литературе и члан Одбора за галерију слика (Штросмајерова галерија). Године 1914. изабран је за члана Одбора за Југославенски енциклопедијски рјечник, односно, од 1915. године, Одбора за „Хрватски биографски рјечник“. Године 1917. ушао је у Одбор за припремне радње око оживотворења Одељења за уметности, а 1925. у Одбор за истраживање „хисторичких колонизација у нашим земљама“, у Национални комитет Међународне уније академија и у Одбор за ново издање Ди Канжовог латинског речника. Од 1927. године био је члан Одбора за „фолклору“. Највеће признање Гавро Манојловић добио је 1924. године, када је изабран за председника Југославенске академије знаности и уметности.

Прелиставајући примерке *Љетописа* ЈАЗУ за године после Манојловићевог избора за правог члана Академије, наилазимо на бројне податке о његовом раду у Југославенској академији. Више пута је Манојловић именован за референта одређених дела различитих аутора. Пошто би донео своје стручно мишљење и саопштио га колегама из Филолошко-историјског разреда, текстови су прихватани за објављивање у *Рагу* или *Старинама*, у појединим случајевима уз захтев да се претходно уваже одређене примедбе и изврше извесне корекције. На седници 4. априла 1908. године задужен је, заједно са дописним чланом Владојем Дукатом, да рецензује прилог Јосипа Безендорфера *Diarium venerabilis conventus s. Crucis inventae Essekini intra muros ab a. 1686–1851.*,²³ а на седници 2. јула 1908. године да изврши рецензију расправе М. Драговића из Подгорице *Морача, географско-историјске црквице*.²⁴ На основу његове оцене, та расправа, као и расправа *Археолошке биљешке из Улицња* истог аутора, нису прихваћене за објављивање зато што нису урађене према научним

19 *Истио*.

20 *Истио*, 23.

21 *Истио*, 24.

22 *Истио*, 45; АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-III-1: Таде Смичиклас – Гаври Манојловићу, Загреб, 19. III 1908.

23 *Ljetopis JAZU*, sv. 23 za godinu 1908, Zagreb 1908, 19.

24 *Истио*, 20.

критеријумима.²⁵ Безендорферов прилог, међутим, прихваћен је за публиковање у *Старинама*, под условом да писац изврши одређене корекције.²⁶ Заједно са Тадијом Смичикласом, на седници Разреда одржаној 11. новембра 1909. године задужен је да процени значај две повеље др Николе Звонимира Бјеловучића пре њиховог објављивања у *Старинама*. Такође, поверено му је да провери нову, исправљену верзију Безендорферовог рукописа да би установио да ли га је аутор кориговао као што му је сугерисано. На основу Манојловићевог и Смичикласовог предлога одлучено је на седници 4. децембра 1909. године, да се Бјеловучићеве повеље штампају у *Старинама*, као и Безендорферов препис „Дијаријума” („*Diarium*”).²⁷ На седници Разреда 26. октобра 1912. године добио је задатак да рецензује рукопис Амброзија Бачића *Никола Мајџов Ђорџић (1373.–1460.)*.²⁸ Процењивање вредности радова поверавала су му, поред Филолошко-историјског разреда, и друга тела Академије. Тако је Одбору за издавање историјских и историјско-правних споменика поднео усмени извештај о рукопису академика Ивана Строхала *Правна њовијесѣи далмајинских ѣрадова, I дио*.²⁹

Осим стручних задатака, Манојловић је као секретар ЈАЗУ имао и разне задатке административне природе. Сваке године је подносио извештај о књижевном раду ЈАЗУ у претходном периоду, а подносио је и друге извештаје: о резултатима такмичења из руског језика за награду из задужбине великог жупана Јулија Бубановића,³⁰ извештај о раду управе ЈАЗУ на издавању Југословенског енциклопедијског речника и програм будућег рада,³¹ извештај о преговорима с управом Деоничке штампарије ради несметаног штампања Академијиних публикација,³² извештај о делегацији ЈАЗУ на свечаности откривања споменика Фрањи Палацком у Прагу 29. јуна и 1. јула 1912. године,³³ извештај о мишљењу управе ЈАЗУ о томе које би апарате требало набавити за истраживање Јадрана.³⁴

Рад Југославенске академије није прекинут ни током Великог рата. Њени разреди редовно су се састајали и обављали уобичајене активности. Гавро Манојловић био је и даље ангажован као секретар ЈАЗУ и члан њених одбора. Учествовао је, 20. јануара 1915. године, на конференцији на којој су прихваћени модалитети издавања глагољских споменика, потом прихваћени на седници Историјско-филозофског разреда 15. марта

²⁵ *Исѣо*, 21.

²⁶ *Исѣо*, 24.

²⁷ *Ljetopis JAZU*, sv. 24 za godinu 1909, Zagreb 1910, 39.

²⁸ *Ljetopis JAZU*, sv. 27 za godinu 1912, Zagreb 1913, 27.

²⁹ *Исѣо*, 22.

³⁰ *Ljetopis JAZU*, sv. 24 za godinu 1909, Zagreb 1910, 33; *Ljetopis JAZU*, sv. 27 za godinu 1912, Zagreb 1913, 27.

³¹ *Ljetopis JAZU*, sv. 24 za godinu 1909, Zagreb 1910, 45.

³² *Ljetopis JAZU*, sv. 26 za godinu 1911, Zagreb 1912, 39.

³³ *Ljetopis JAZU*, sv. 27 za godinu 1912, Zagreb 1913, 24.

³⁴ *Исѣо*, 46.

1915. године.³⁵ На седници целокупне Академије 21. марта 1915. године поднео је извештај о научном раду Академије од главне скупштине за 1913. до главне скупштине за 1914. годину.³⁶ Историјско-филозофски разред саслушао је 29. маја 1916. године Манојловићев извештај о чланцима који су стигли за 31. свеску *Љейойиса* и његов предлог да се уведе хонорарисање рецензената који прегледају пристигле рукописе.³⁷ Као што је редовно чинио у претходном периоду, Манојловић је поднео извештај о раду Академије и од главне скупштине 20. маја 1915. до краја јула 1916. године.³⁸ Одбор за Штросмајерову галерију слика прихватио је 20. октобра 1916. године предлог свог члана Гавре Манојловића, да се у галерији оснује одсек за графичку уметност и да се за тај одсек набаве два бакрописа Томислава Кризмана.³⁹

Поводом педесетогодишњице прве свечане седнице ЈАЗУ, дана 28. јула 1917. године одржана је свечана седница на којој је, као „књижевни тајник“, говорио и Манојловић. У свом излагању осврнуо се на пет деценија деловања Академије, помињући њене најзначајније публикације из свих научних области, њену библиотеку, архив и галерију.⁴⁰ Историјско-филозофском разреду саопштио је на седницама одржаним 14. марта и 1. јуна 1917. године, имена аутора и наслове њихових чланака који су предати за објављивање у *Љейойису*.⁴¹ У *Љейойису* је објављен и Манојловићев извештај о раду Академије од краја јула 1916. до краја јула 1917. године.⁴²

Године 1918. уследио је још један јубилеј, а то је осамдесет година живота једног од најуваженијих чланова ЈАЗУ, Ватрослава Јагића. Тим поводом председник Академије Томислав Маретић и њен секретар Манојловић, Јагићу су упутили адресу с топлим честиткама, изразима поштовања и најбољим жељама.⁴³ Исте године преминуо је почасни члан ЈАЗУ др Никола Томашић, а Манојловић је, заједно с Вјекославом Клаићем и Јурјем Мајценом, у име Академије присуствовао сахрани.⁴⁴ На иницијативу председника ЈАЗУ Владимира Мажуранића ушао је у Одбор формиран за преиспитивање предлога о повећању хонорара,⁴⁵ а 24. октобра 1918. године пред Одбор за припремне радње око оживотворења Разреда за уметности изашао је са својим планом и програмом рада Разреда. Према Манојловићевом плану, у надлежности Разреда биле би лепа књи-

35 *Ljetopis JAZU*, sv. 29 za godinu 1914, Zagreb 1915, 42–43.

36 *Истѿо*, 54–62.

37 *Ljetopis JAZU*, sv. 31, I za godinu 1916, Zagreb 1917, 147–148.

38 *Истѿо*, 162–172.

39 *Ljetopis JAZU*, sv. 31, II za godinu 1916, Zagreb 1917, 109.

40 *Ljetopis JAZU*, sv. 32, I za godinu 1917, Zagreb 1917, 36–47.

41 *Истѿо*, 80, 88.

42 *Истѿо*, 100–108.

43 *Ljetopis JAZU*, sv. 33 za godinu 1918, Zagreb 1919.

44 *Истѿо*, 35.

45 *Истѿо*, 36.

жевност, ликовне уметности (сликарство, скулптура и архитектура) и музика. Разред би подстицао, водио и помагао књижевно и уметничко деловање хрватског народа и јужног словенства уопште, и то публичновањем научних радова о остварењима из тих области уметности, саветодавним и финансијским подржавањем стваралаца, организовањем наградних такмичења, објављивањем уметничких дела, извођењем музичких композиција и организовањем изложби, набављањем експоната за Штросмајерову галерију и друго. Осим Гавре Манојловића, план рада Разреда за уметности изнео је и академик Јурај Мајцен, али је Одбор за припремне радње око оживотворења тог разреда прихватио као основу правилника Разреда, с незнатним изменама, Манојловићев елаборат.⁴⁶ Пре него што је уобличио свој план, Гавро Манојловић се као секретар ЈАЗУ обратио Чешкој академији у Прагу молбом да, на основу сопственог искуства, састави и пошаље Загребу упутства о начину формирања уметничког разреда, о његовим задацима и активностима, функционисању и слично. Чеси су без оклевања изашли у сусрет колегама и послали су потребну документацију.⁴⁷ Пред колеге академике Гавро Манојловић је иступио и с извештајем о раду Академије од почетка августа 1917. до главне скупштине за годину 1917, дана 16. маја 1918. године.⁴⁸

Током 1919. године Манојловић је био активан у Историјско-филолошком разреду који је на седници 31. маја 1919, на његову иницијативу, донео одлуку да награди тројицу академика за њихов рад у претходној години.⁴⁹ Одбору за сабирање споменика традиционалне литературе сугерисао је да се хонорари за фолклористичку грађу одређују на основу образложеног предлога уредника фолклористичке грађе, што је такође прихваћено.⁵⁰

Године 1920. на седници целокупне Академије 20. јуна, Манојловић је изабран за члана Одбора који ће саставити предлог промене Правила и Пословника ЈАЗУ.⁵¹

Важан догађај за ЈАЗУ био је сусрет њених чланова са представницима Чешке академије, Чешког ученог друштва, Српске краљевске академије и Словеначког ученог друштва 28–30. октобра 1921. године у Загребу. Сусрету је претходило оснивање одбора који је требало да ступи у преговоре о сарадњи с овим установама, а у тај одбор ушао је с још двојицом академика и Гавро Манојловић.⁵² Он је потом изабран и у одбор за разговоре с представницима највиших научних установа Прага, Београда и Љубљане, формиран непосредно пре њиховог доласка у Загреб.⁵³ Током тродневне посете академика из тих словенских и југословенских центара, постигнут је споразум о издавању заједничке библиографије

46 *Исџо*, 37–44.

47 *Исџо*, 255–268.

48 *Исџо*, 68–72.

49 *Ljetopis JAZU*, sv. 34 za godinu 1919, Zagreb 1920, 18.

50 *Исџо*, 26.

51 *Ljetopis JAZU*, sv. 35 za godinu 1920, Zagreb 1921, 28.

52 *Ljetopis JAZU*, sv. 36 za godinu 1921, Zagreb 1922, 45.

53 *Исџо*, 47.

природних наука, заједничком славистичком часопису, оснивању биолошке лабораторије на Јадрану, заједничком раду на пољу историјско-правних наука, речнику старих речи, формирању геофизичког завода, о издавању *Рјечника хрватскога или српског језика* ЈАЗУ и друго. Сам Манојловић дао је предлог, који је усвојен, да се надлежна министарства замоле да се за практичну употребу што пре припреми именик места, посебно оних која се налазе у пограничном појасу.⁵⁴

Следеће, 1922. године, као Манојловићева активност у ЈАЗУ забележен је његов предлог да Академија преузме издавање *Језичног савјетника* академика Томислава Маретића. Предлог је прихваћен на седници Историјско-филолошког разреда 5. децембра те године.⁵⁵ Исто тако, Манојловић је као привремени први секретар ЈАЗУ поднео извештај о финансијском пословању Академије 1921. године.⁵⁶ У корист секретара ЈАЗУ реаговао је на седници Разреда 1. децембра 1923. године, тражећи да им се повећају хонорари сразмерно тренутној вредности новца.⁵⁷ На седници Разреда 13. јануара 1924. одређен је за писца реферата за избор Емила Омана за дописног члана ЈАЗУ.⁵⁸ Разред га је изабрао 22. децембра исте године и за члана одбора за издавање споменице о епохи „народне“ династије (Трпимировића). На истој седници прихваћен је одговор који је саставио за Међународну унију академија.⁵⁹

3.2. Председник ЈАЗУ

У међувремену, Главна скупштина Југославенске академије знаности и умјетности 14. јуна 1924. године изабрала је Манојловића за председника најзначајније научне установе код Хрвата,⁶⁰ а избор је потврдио краљ својим указом од 7. октобра исте године. Дужност председника преузео је са жељом да учини све што може „за што боље стање и што већи напредак овога завода, који је нама свима тако мио и свет“.⁶¹ Као први човек ЈАЗУ Манојловић је био оптерећен бројним обавезама, које му нису остављале готово нимало слободног времена за бављење научним радом.⁶² Међу великим подухватима које је требало успешно извести били су преуређење галерије слика, учешће у Међународној унији академија, писани споменици исламске културе, обезбеђивање државне буџетске помоћи и темељна санација материјалног положаја Академије.⁶³

54 *Истио*, 17–31.

55 *Ljetopis JAZU*, sv. 37 za godinu 1922, Zagreb 1923, 20.

56 *Истио*, 42–55.

57 *Ljetopis JAZU*, sv. 38 za godinu 1923, Zagreb 1924, 26.

58 *Ljetopis JAZU*, sv. 39 za godinu 1924 i 1925, Zagreb 1926, 17.

59 *Истио*, 20.

60 *Истио*, 30.

61 НСК, R 6965 b: Гавро Манојловић – Владимиру Мажуранићу, Загреб, 1. XI 1924.

62 *Истио*, 21. VII 1925; исто, 20. XI 1925.

63 АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-III-14: Извадак из записника скупне сједнице од 30. маја 1930.

Пошто је одмах започео посао, Гавро Манојловић је већ у другој години свог мандата уз финансијску помоћ државе успео да спроведе реконструкцију галерије. У посебном извештају подрбно је описао како су текли радови на рестаурацији и шта је све учињено како би се галерија преуредила у складу с модерним захтевима заштите уметничких дела. Из његовог извештаја сазнајемо да је пројектом рестаурације руководио др Габриел Тери, стручњак Народног музеја у Будимпешти, који је све слике проучио и проверио њихово ауторство, дао упутства за распоређивање слика и реконструисање галеријског простора. Радови су трајали од августа 1925. до октобра 1926. године, али њима нису били обухваћени увођење централног грејања, рестаурација и конзервација слика, проширивање галеријског простора, обезбеђивање простора за смештај неизложених слика и друго. Но, без обзира на то што је остало још доста посла, услови за излагање уметничких дела ипак су знатно побољшани.⁶⁴ Тако преуређена галерија свечано је отворена 7. новембра 1926. године, а председник ЈАЗУ се пригодним говором обратио бројним присутним званицама из политичког и културног живота.⁶⁵

Пошто је и Југославенска академија узела учешће у раду Међународне уније академија са седиштем у Бриселу – основане 1919. године са циљем остваривања сарадње академија из разних држава света – Манојловић је одабран да буде њен представник на 5. састанку Одбора Уније, маја 1924. године. Међутим, како Министарство просвете није било у могућности да финансира трошкове путовања, а пошто ни ЈАЗУ није располагала потребним средствима, Г. Манојловић те године није отишао у Брисел. Академија је ипак успела да га следеће године пошаље у седиште Уније на 6. састанак, а Министарство јој је накнадно рефундирало у ту сврху потрошен новац.⁶⁶ Да би се учешће југословенске науке у раду Уније појачало, Манојловић је иницирао оснивање заједничког одбора са СКА, који би прикупљао грађу из историјских извора с подручја Југославије за *Речник средњовековној латинској језика до краја 11. века*.⁶⁷

Манојловића је посебно заокупљало питање финансирања Академије која је оскудевала у приходима потребним за планиране пројекте. Зато је помно пратио збивања у надлежним министарствима и парламенту, бринући да ЈАЗУ не остане ускраћена за неопходна средства.⁶⁸ Када је Српска краљевска академија од државе добила велики бескаматни зајам за изградњу палате која би јој служила као трајни извор прихода, Гавро Манојловић је схватио да би и Југославенска академија требало да подигне сличну зграду, да њен простор издаје и на тај начин осигура несметан научни рад својих чланова. Ради остварења те замисли он се као председник ЈАЗУ 5. јула 1927. године обратио Влади молбом за бескаматни зајам од двадесет милиона динара. Влада је већ приликом првог контакта показала много добре воље, а председник Владе Веља Вукиће-

64 *Ljetopis JAZU*, sv. 40 za godinu 1925/26 i 1926/27, Zagreb 1927, 182–186.

65 *Исџо*, 74–78.

66 *Ljetopis JAZU*, sv. 39 za godinu 1924 i 1925, Zagreb 1926, 138–140.

67 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 18.

68 НСК, R 6965 b: Гавро Манојловић – Владимиру Мажуранићу, Загреб, 13. I 1926.

вић чак је изјавио да „што се учинило једној академији, треба учинити и другој“. Сам Гавро Манојловић оставио је подробен опис свих напора које је уложио да би надлежни реализовали своја обећања, где је навео бројне препреке бирократске природе које су стајале на путу добијања тражених средстава. Председник ЈАЗУ је у више наврата разговарао с министрима финансија и просвете (који су се у међувремену, један за другим, смењивали на положају), одлазио је у аудијенцију код краља, пажљиво су га слушали једни, а затим су га упућивали код других компетентних лица, обраћао им се и писмено, добијао је бројна уверавања да је ствар решена и да је потребно да се обаве још само неке формалности да би се то питање с успехом окончало, и тако је потрошио неколико година идући од установе до установе да би издејствовао средства за постављен циљ. Прво обећање, дато октобра 1927. године, да ће добити два милиона динара од Блеровог зајма, а остатак од великог државног зајма, није било испуњено. Пошто је пропало и неколико следећих покушаја да држава изађе у сусрет Југославенској академији, новембра 1929. године ЈАЗУ је ипак примила помоћ од 1,5 милиона динара. Уследиле су нове перипетије, које су Манојловића натерале да размишља о повлачењу с положаја председника.⁶⁹ После свега, неопходна средства најзад су обезбеђена и Влада је омогућила Академији да под врло повољним условима започне изградњу своје палате. Земљиште за подизање простране вишеспратнице бесплатно је уступила општина града Загреб.⁷⁰

У исто време када се одлучивало о новцу који ће осигурати будућност Југославенске академије, у јавности је отворено питање њеног даљег постојања. У београдском листу *Правда* 5. септембра 1929. године појавио се чланак под насловом *Једна академија или три*, у коме је изнет став о потреби укидања ЈАЗУ. Њене послове би, према аутору чланка, преузела Српска краљевска академија, која би се при томе одрекла српског и прихватила би југословенско име. Такође, непотребно је оснивање Словеначке академије у Љубљани, јер мали народи не би смели да допусте себи луксуз постојања три академије. На тај чланак одговорио је Манојловић, настојећи да бројним аргументима побије мишљење сарадника *Правде*. Пошао је прво од тога да ЈАЗУ и СКА нису никакве „покрајинске“, већ „велике“ или „опште“ академије, а то што су посвећене првенствено истраживању тема с „домаћег подручја“ произлази само из тога што у области националне проблематике треба да се обави много важних задатака. Друго, земље као што су, на пример, Русија и Велика Британија, осим академије имају и многа друга научна друштва, док у Југославији, осим две академије и Друштва за хуманистичке науке у Љубљани, о научним темама се говори у још само неколико периодичних публикација. По Манојловићевом мишљењу то није никакав „луксуз“ за државу од тринаест милиона становника. Став да су највише научне установе луксуз он је разумео као приговор на трошење новца, иако управо постојање више академија гарантује постизање већих резултата

69 АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-III-9: „Resume o mojem nastojanju oko gradnje“, Загреб, 4. XII 1930.

70 АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-VI-5: „Nova palača Jugoslovenske akademije na Trgu Kralja Petra“, *Novosti*, br. 93, 3. IV 1931.

с мање средстава. Ни то што је у Риму на иницијативу Мусолинија основана нова италијанска академија, како је навела *Правда*, за председника ЈАЗУ није представљало никакав доказ у прилог тези да у Југославији треба сачувати само једну академију; наиме, ни у Италији после формирања нове није укинута ниједна од постојећих академија. Он је, такође, посебно истакао да би претварање Београда у једино културно средиште у држави – између осталог и укидањем ЈАЗУ – била велика грешка јер је Загреб увек предњачио у идејама народног јединства, па зато треба сачувати и даље јачати његову улогу културног центра у северозападном делу државе. У чланку објављеном у *Правди* Манојловић је уочио и једну недоследност: у њему се говори о томе да би преласком у Београд Југославенска академија, дајући своје име, „примила“ Српску краљевску академију, заједно са свим њеним члановима, мада је претходно речено да су у највише научне институције, дакле и у СКА, доспели и људи којима ту није место. Председник ЈАЗУ је затим прецизно израчунао колико би средстава било потребно за путовања академика из других крајева земље у Београд на обавезне састанке, и закључио је да би се управо на тај начин непотребно трошиле велике суме новца.⁷¹

Поводом расправе о потреби постојања једне академије, односно више академија, 25. септембра 1929. године *Правда* је донела интервју са секретаром Српске краљевске академије Александром Белићем. У изјави за *Правду* Белић је, између осталог, указао на то да би, да нису наслеђене две академије, нова југословенска држава сигурно основала само једну академију. Али, пошто две установе већ постоје – које не конкуришу једна другој – не треба их укидати, јер свака функционише на свој начин, има своје задатке и окупља одређен круг истраживача. Поводом Белићевих речи поново се огласио Гавро Манојловић. Уважавајући колегу из СКА, он је ипак нашао за сходно да исправи неке његове ставове. Пре свега, Манојловић се није слагао с Белићевим мишљењем да би ситуација настала после 1918. године налагала оснивање само једне академије, јер једна таква установа нема довољно капацитета за извршење свих предвиђених научних подухвата. Председник ЈАЗУ је побринуо колегу и у вези са оснивањем једног посебног академског тела које би представљало Југославију пред иностранством, а у које би постојеће академије слале своје представнике. Према схватању Манојловића, то би била некаква суперакадемија, док би ЈАЗУ и СКА биле сведене на улогу њеног изборног тела, чиме би фактички изгубиле своје место у науци и постале сувишне. Завршавајући коментарисање Белићевих погледа на питање опстанка и будућности најзначајнијих научних институција у држави, председник ЈАЗУ је констатовао да је академијама потребно оставити пуну слободу деловања и међусобне сарадње и да се само на тај начин домаћа наука може у најбољем светлу представити јавности, и то како у земљи тако и у иностранству.⁷²

Као председник ЈАЗУ, Манојловић је дао значајан допринос проучавању исламске културне прошлости на тлу Југославије. Иако је интересовање за ту врсту истраживања постојало и раније, тек је Манојловић ангажовао познатог турколога, берлинског професора Франца Бабингера који је 1927. године дошао у Босну и за Академију почео да прикупља оријен-

71 Dr. Gavro Manojlović, *Jedna akademija ili tri*, Zagreb 1929.

72 Dr. Gavro Manojlović, *Još o temi „jedna akademija ili tri“*, Zagreb 1929.

талне кодексе. Ради финансирања Бабингерових истраживања, председник је потражио спонзоре и захваљујући њиховим прилозима формирао вредну оријенталну збирку. Међу спонзорима је био и познати српски индустријалац Петар Теслић из Сиска, који је у ову сврху обезбедио 20 000 динара. По Бабингеровом савету, за сређивање и каталогизовање збирке Гавро Манојловић се обратио Алексеју Олексницком, одличном познаваоцу турског, арапског и персијског језика који је затим, од 1929. године, и сам путовао по Босни и прикупљао изворе за Академију.⁷³

На месту председника Југославенске академије знаности и умјетности Гавро Манојловић је провео три мандата. По истеку првог мандата реизабран је на свечаној скупштини ЈАЗУ 27. маја 1927. године за нови трогодишњи период и био је потврђен краљевим указом. Поновни избор прихватио је са жељом „да и у новом трогодишту са своје стране учиним све за нашу академију, што могу“.⁷⁴ Трећи пут Гавро Манојловић је изабран на главној скупштини Академије 30. маја 1930. године. На челу ЈАЗУ налазио се све до 1933. године.

Водећи Југославенску академију скоро десет година, Манојловић је био ангажован не само на поменутиим великим пројектима, већ је обављао и многе друге задатке. Писао је предлоге за избор нових чланова Николе Радојчића,⁷⁵ Људмила Хауптмана,⁷⁶ Франца Бабингера⁷⁷ и Виктора Хофилера⁷⁸, као и рецензије научних радова предатих за објављивање у Академијиним издањима (Милана Решетара *Редакција и извори посветилишића Адрамова*,⁷⁹ Иве Пилара *О дуализму у вјери сѣарих Словјана и о његову ѣоријетѣлу и значењу*⁸⁰ и Алексеја Олесницког *Безимени ѣурски љетѣоисац о дојевима Турака са Хрваѣима ѣ. 1491. и 1493*⁸¹). Био је активан у Одбору за ново издање Ди Канжовог речника,⁸² у Одбору који ће проучити коначну редакцију уговора између Хрватског старинарског друштва у Книну и обласног одбора загребачке области и у Одбору за прославу стогодишњице рођења Фрање Рачког.⁸³ Постављен је за председника Одбора који ће проучити питање ванредних правих чланова Академије⁸⁴ и изабран за једног од представника ЈАЗУ на прослави стогодишњице рођења Ђуре Даничића у Београду.⁸⁵ Такође, изабран је да у

73 *Ljetopis JAZU*, sv. 44 za godinu 1930/1931, Zagreb 1932, 33–34.

74 НСК, R 6965 b: Гавро Манојловић – Владимиру Мажуранићу, Загреб, 28. V 1927.

75 *Ljetopis JAZU*, sv. 40 za godinu 1925/26 i 1926/27, Zagreb 1927, 18. Реферат в. на стр. 138–141.

76 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 86.

77 *Исѣо*, 92–94.

78 *Ljetopis JAZU*, sv. 43 za godinu 1929/1930, Zagreb 1931, 98–103.

79 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/ 1928, Zagreb 1928, 18.

80 *Ljetopis JAZU*, sv. 44 za godinu 1930/1931, Zagreb 1932, 18.

81 *Исѣо*, 20.

82 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/ 1928, Zagreb 1928, 29.

83 *Исѣо*, 35.

84 *Исѣо*, Zagreb 1928, 37.

85 *Ljetopis JAZU*, sv. 40 za godinu 1925/26 i 1926/27, Zagreb 1927, 17.

име ЈАЗУ с представницима СКА разматра питање оснивања академије у Љубљани,⁸⁶ представљао је ЈАЗУ на прослави тристагодишњице ријечно-сушачке гимназије,⁸⁷ заступао је Академију приликом откривања споменика Фрањи Рачком у Фужини,⁸⁸ присуствовао је свечаном откривању споменика краљу Петру Ослободиоцу у Сиску,⁸⁹ заступао је Академију на прослави Хрватске богословске академије поводом 1500 година од смрти Св. Августина.⁹⁰ Држао је беседе поводом смрти академика Ђуре Керблера и Ладислава Полића,⁹¹ бившег председника Академије и свог пријатеља Владимира Мажуранића,⁹² Вјекослава Клаића⁹³ и Рудолфа Валдеца.⁹⁴ Предлагао је да се ЈАЗУ придружи покрету против укидања загребачких факултета.⁹⁵ Имао је прилику да дочека краља и краљицу који су посетили ЈАЗУ и показали посебно интересовање за уметничка дела изложена у Штросмајеровој галерији слика,⁹⁶ поднео је предлог програма за регистровање и фотографисање слика старих мајстора у Далмацији,⁹⁷ ангажовао се на обезбеђивању нових просторија за библиотеку.⁹⁸ Редовно је држао поздравне говоре на свечаним седницама и подносио разне извештаје, а *Љеџојис* је забележио и да је у Просветном савезу говорио о смислу и значају науке.⁹⁹

Ни после одласка с руководеће функције 1933. године, Гавро Манојловић се није повукао из научног живота у ЈАЗУ. Као представник Академије учествовао је на Осмом међународном конгресу за историјске науке у Цириху од 28. августа до 4. септембра 1938.¹⁰⁰ Још један допринос раду ЈАЗУ дао је рефератом о тексту Антуна Дабиновића *Државно-јавни однос Хрватиа према Источном царству*, на основу ког је, на седници Историјско-филолошког разреда 20. марта 1939. године, тај прилог прихваћен за објављивање у *Раду*.¹⁰¹

86 *Ljetopis JAZU*, sv. 43 za godinu 1929/1930, Zagreb 1931, 36.

87 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 38.

88 *Ljetopis JAZU*, sv. 42 za godinu 1928/1929, Zagreb 1930, 31.

89 *Ljetopis JAZU*, sv. 44 za godinu 1930/1931, Zagreb 1932, 36.

90 *Исџо*, 22.

91 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 31.

92 *Исџо*, 31–32.

93 *Исџо*, 40.

94 *Ljetopis JAZU*, sv. 42 za godinu 1928/1929, Zagreb 1930, 25.

95 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 31. Текст Представке коју је Гавро Манојловић написао против укидања високошколских установа в. на стр. 30–35.

96 *Ljetopis JAZU*, sv. 44 za godinu 1930/1931, Zagreb 1932, 38–39.

97 *Ljetopis JAZU*, sv. 43 za godinu 1929/1930, Zagreb 1931, 26–29.

98 *Ljetopis JAZU*, sv. 46 za godinu 1932/1933, Zagreb 1934, 27.

99 *Ljetopis JAZU*, sv. 41 za godinu 1927/1928, Zagreb 1928, 36–37.

100 *Ljetopis JAZU*, sv. 52 za godinu 1938/1939, Zagreb 1940, 18.

101 *Исџо*, 20.

3.3. Дойисни члан СКА

Високо признање за научни рад Манојловић је добио и од Српске краљевске академије, која га је 1910. године примила у своје редове за дописног члана Академије (касније Одељења) друштвених наука.¹⁰² Предлог за пријем Гавре Манојловића потекао је од академика Љубомира Ковачевића, који је у образложењу навео да се кандидат „одликовао не само на науци, него и као велики српско-хрватски родољуб и политичар“.¹⁰³ С истим предлогом Љубомир Ковачевић обратио се најпре Академији друштвених наука, а затим, заједно са Љубомиром Јовановићем, Ђорђе Павловићем и Јованом Томићем, целокупној Српској краљевској академији.¹⁰⁴

Као члан ЈАЗУ и СКА, Манојловић се залагао за што интензивнију сарадњу две академије. У том правцу радио је нарочито као председник ЈАЗУ.¹⁰⁵ Посебно срдачне и пријатељске односе одржавао је са председником СКА Јованом Цвијићем. С њим се, ради разговора о актуелним питањима сарадње двеју установа, сусрео више пута када је одлазио у Београд или када је Јован Цвијић на својим честим путовањима пролазио кроз Загреб. Гавро Манојловић, како сведоче његова писма упућена председнику СКА, веома је уважавао Јована Цвијића и повремено га је молио да се заузме код ресорних министара у корист ЈАЗУ, да би загребачка академија у погледу финансијске подршке државе, а у складу са својим законским положајем, била третирана на исти начин као и српска.¹⁰⁶ Јован Цвијић је излазио у сусрет председнику ЈАЗУ и интервенисао је код надлежних.¹⁰⁷ Између осталог, предлагао је Манојловићу да и ЈАЗУ, попут СКА, организује испитивање насеља и порекла становништва.¹⁰⁸

Са српским академицима Манојловић је сарађивао у вези с разним стручним питањима, па и у оквиру Националног комитета Међународне уније академија.

Када је Гавро Манојловић преминуо 1939. године, Српска краљевска академија је одредила академика Стјепана Ившића да је заступа на сахрани. У име СКА он се опростио од колеге речима да га је београдска академија изабрала за свог члана награђујући га за заслуге на пољу науке, али и зато што га је запазила као доброг Србина. Стјепан Ившић је посебно подвукао југословенску компоненту Манојловићеве нацио-

102 *Годишњак СКА*, XXIII/1909, Београд 1910, 125.

103 Административна архива (даље: АА) САНУ: Љубомир Ковачевић – Академији друштвених наука, децембар 1909.

104 АА САНУ: Љубомир Ковачевић, Љубомир Јовановић, Ђорђе Павловић, Јован Томић – Српској краљевској академији, 20. I 1910.

105 АСАНУ, Заоставштина Јована Цвијића, 13484/710-2: Гавро Манојловић – Јовану Цвијићу, Загреб, 26. XI 1924.

106 Исто, 13484/517: Гавро Манојловић – Јовану Цвијићу, Загреб, 9. XI 1925.

107 Исто, 13484/710-7: Гавро Манојловић – Јовану Цвијићу, Загреб, 18. XI 1925.

108 Исто, 14460-IVa-137: Јован Цвијић – Гаври Манојловићу, Загреб, 6. VI 1925.

налне идеологије подсећајући на то да му, иако Србину, није сметало да ода почаст једном хрватском владару, те је посвећено уредио *Зборник краља Томислава*.¹⁰⁹

4. ГАВРО МАНОЈЛОВИЋ У ПОЛИТИЦИ

Потекао из српске породице, Србин и по оцу и по мајци, Манојловић је дубоко и искрено доживљавао припадност српском народу.¹¹⁰ „По рођењу и осећању Србин“, рекао је једном приликом за Манојловића његов наследник на положају председника ЈАЗУ, Алберт Базала.¹¹¹ О томе каква је била национална свест Гавре Манојловића сведочи и његова поезија из збирке *Млади дани Вељкови*. Само на основу једне групе песама из збирке (подељене на осам целина), која носи наслов *Косовско таласање*, а не знајући ништа о аутору, Милан Савић је у *Леттојису* Матице српске идентификовао Гавру Манојловића као Србина. „‘Косовско таласање’ могао је само Србин спевати“ – записао је Савић – „јер он је једини у стању, да осећа и разуме ту катастрофу.“ Приказивач је приметио да „крз све те песме пламти жарко родољубље“, а да се у песми *Два хероја* чују „звучи рањеног српског срца“, да је у тој песми изражен бол, „који се само Србина искрено тиче.“¹¹²

Десетак година касније Манојловић је био директор гимназије у Осиеку. Његово српство и ту је дошло до изражаја. Када је један православног ученик, Србин, тужио професора Анту Радића због политизирања у школи, а други изјавио да је његова домовина Србија, што је изазвало велику буру међу наставницима и кажњавање „непослушних“ ђака, Радић се жалио да су иступи деце тесно повезани с положајем Гавре Манојловића. Наиме, чињеница да се он налазио на челу школе, „да је директор њихов“, охрабрила је, био је уверен Радић, православне гимназијалце да без устручавања изнесу своје ставове.¹¹³

Прошло је затим још десет година и Манојловић је већ био професор Загребачког универзитета. На том месту затичемо га септембра 1902. године, у време тродневних противсрпских демонстрација у Загребу и још неким хрватским градовима.¹¹⁴ Тај бруталан напад на Србе, у ком

109 *Ljetopis JAZU*, sv. 53 za godinu 1939/40, Zagreb 1941, 35–36.

110 Читуља поводом смрти Гавре Манојловића обележена је двоструким крстом, који су користили српски владари средњег века, преузевши га из Византије. Осим тога, о Манојловићевим националним осећањима говори и чињеница да је читуља штампана ћирилицом (АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-I-3). На то да се Манојловић осећао као Србин упућује нас и један документ писан ћирилицом руком његове кћери Ксеније, јер показује да је председник ЈАЗУ своју децу васпитавао у српском духу (АСАНУ Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-III-8). Индикативно је и то што су Манојловићеви потомци његову заоставштину предали Српској академији наука и уметности, а не Југославенској, односно Хрватској.

111 *Ljetopis JAZU*, sv. 53 za godinu 1939/40, Zagreb 1941, 34.

112 М. Савић, *н. д.*, 142–143.

113 Василије Крестић, *Грађа о Србима у Хрватској и Славонији (1848–1914)*, књига II, 1884–1914, Београд 1995, 193.

114 В. више: Василије Крестић, *Историја Срба у Хрватској и Славонији 1848–1914*, Београд 1991, 353–361.

је повређено стотинак лица и вандалски демолирана српска имовина, а који би вероватно однео многе животе да није било интервенције војске и увођења преког суда, за Србе је представљао страшно и незаборавно искуство. Узнемирен због терора који је владао неколико дана, а обавештен да му прети опасност, Гавро Манојловић је 4. септембра са породицом отпутовао у Будимпешту.¹¹⁵ Тамо је остао до 6. септембра, све док се ситуација у Загребу није смирила. Ипак, осећање несигурности владало је још извесно време. Пуних недељу дана по повратку Гавро Манојловић није се усуђивао да својој деци дозволи похађање наставе да у школи не би била „извргнута каквом можда инсульту“.¹¹⁶

Но, антисрпско расположење одређених кругова хрватског друштва, које су подстицале Аустро-Угарска и Римокатоличка црква, Манојловићу није сметало да од младости буде оријентисан у духу слоге и сарадње Срба и Хрвата.¹¹⁷ Сходно томе, био је велики поштовалац бискупа Јосипа Јурја Штросмајера, кога је ценио као визионара народног јединства, оснивача ЈАЗУ и југословенског Перикла.¹¹⁸

Када су после 1903. године све хрватске политичке странке, с изузетком Чисте странке права, напустиле хрватско државно право, више није било препрека на путу отопаљавања српско-хрватских односа. Зближавање политичких представника два народа резултовало је стварањем Хрватско-српске коалиције 1905. године у коју је као члан Српске самосталне странке ушао и Манојловић. Он је са својом југословенском идеологијом нашао право место у Коалицији, а она је добијањем већине бирачких гласова на изборима 1906. године, постала доминантна политичка снага у јавном животу банске Хрватске. Нови смер хрватске и српске политике није, међутим, одговарао Бечу и Будимпешти, поготово зато што се ближио тренутак спровођења планиране анексије Босне и Херцеговине. Задатак раздијања Коалиције и припремања терена за освајање две покрајине поверен је бану Павлу Рауху. Он је почео кампању против Срба и Српске самосталне странке, оптужујући их за велеиздају, односно за деловање у правцу рушења Двојне монархије. Због тога је група посланика Српске самосталне странке упутила бану отворено писмо, позивајући га да поднесе доказе да су њихова странка и српски народ који она представља велеиздајници. Уколико то не учини, писало је даље у отвореном писму, биће јасно да је лагао, клеветао и денунцирао. Један од потписника отвореног писма био је и Гавро Манојловић, који је због тога одмах био суспендован и стављен под дисциплинску истрагу. Тим поводом је *Србодран*, гласило Српске самосталне стран-

115 НСК, R 4812 b: Гавро Манојловић – Владимиру Варићаку, Будимпешта, 4. IX 1902.

116 НСК, R 4812 b: Гавро Манојловић – Владимиру Варићаку, Загреб, 11. IX 1902.

117 АСАНУ, Заоставштина Гавре Манојловића, 14560-VI-5: *Jedno objašnjenje dra Gavre Manojlovića*, *Novosti*, br. 307, 4. XI 1936, 12.

118 Gavro Manojlović, *Osnivač Jugoslavenske akademije* у: *Josip Juraj Strossmayer. Spomen-spis prigodom otkrivanja spomenika hrvatskom rodoljubi i narodnom prosvjetitelju*, ur. Dr S. Ritig i Dr. R. Maixner, Zagreb 1926, 13–16. У наше време, наука је демитологизовала југословенство бискупа Штросмајера доказујући, насупротив мишљењу које је дуго преовладало, да је он био великохрват. Василије Крстић, *Бискуп Штросмајер Хрваи, великохрваи или Југословен*, Нови Сад 2006.

ке, писао: „Због изјаве, коју је др. Манојловић потписао као *народни заштитник*, у одбрани српског народа, имао је он дакле да одговара као *професор*.“ Истрагу је повело Владино Одељење за богоштовље и наставу, али се Манојловић није одазвао позиву на саслушање, јер је у томе видео повреду аутономије и слободе универзитета, као и правила по коме је само академски сенат овлашћен да води истрагу против универзитетског професора. Академски сенат је подржао Манојловића и подсетио Владу на то правило. Пошто није желела да случај повери сенату, претпостављајући како ће бити решен, Влада је најпре лансирала гласине да ће суспензија бити обустављена ако професор да ма какву изјаву или учини било шта што би представљало сатисфакцију за бана Рауха. Како је Манојловић остао чврст и непоколебљив, Влада га је најзад, после пуних пет месеци суспензије, током којих није примао плату, у јесен 1908. године пензионисала.¹¹⁹ После две године проведене у пензији, Манојловић је реактивиран 1910, за време бана Николе Томашића, а 1914, за време бана Ивана Шкрлеца, враћено му је звање редовног професора.

Као посланик Српске самосталне странке и Хрватско-српске коалиције од 1908. године до распуштања Хрватског сабора 1918, Манојловић је на разне начине учествовао у раду Сабора. Пре свега, биран је у различита саборска тела, за њиховог члана, а у неким случајевима и руководиоца. Изабран је за члана Одбора за богоштовље и наставу¹²⁰ и за његовог потпредседника, изабран је за председника Одбора састављеног од Прорачунског одбора и Одбора за богоштовље и наставу,¹²¹ за председника Одбора састављеног од Одбора за прорачун и расудбу земаљских рачуна и Одбора за богоштовље и наставу¹²² и за члана Одбора за испитање састава и пословања хрватско-славонске земаљске централе за промет стоком.¹²³ Такође, изабран је за посланика заједничког Хрватско-угарског сабора¹²⁴ и за члана регниколарне депутације за „утаначење мањег

119 *Умировљење проф. др. Манојловића*, Србобран, бр. 210, 18. IX/1. X 1908, 1.

120 Stenografski zapisnik V. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 21. оџујка 1910, *Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (даље: SZS), petogodišta 1908.–1913. od I. do uključivo XXXVIII. saborske sjednice od 12. оџујка до 23. свибња 1910, svezak I*, Zagreb 1910, 71; Stenografski zapisnik II. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 27. просинца 1913, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od I. do uključivo XXXIV. saborske sjednice od 27. просинца 1913. до 4. оџујка 1914, svezak I, godina 1913. i 1914*, Zagreb 1914, 40.

121 Stenografski zapisnik CCXXXIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 15. свибња 1918, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od CC. do uključivo CCLVI. saborske sjednice od 10. просинца 1917. до 29. listopada 1918, (nastavak petog ratnog zasjedanja.)*, svezak VI, година 1917. i 1918, Zagreb 1917, 710.

122 Stenografski zapisnik CCXLVII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 10. српња 1918, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od CC. do uključivo CCLVI. saborske sjednice od 10. просинца 1917. до 29. listopada 1918, (nastavak petog ratnog zasjedanja.)*, svezak VI, година 1917. i 1918, Zagreb 1917, 1115.

123 Stenografski zapisnik CCXI. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 7. велјаке 1918, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od CC. do uključivo CCLVI. saborske sjednice od 10. просинца 1917. до 29. listopada 1918, (nastavak petog ratnog zasjedanja.)*, svezak VI, година 1917. i 1918, Zagreb 1917, 294.

124 Stenografski zapisnik XXXVIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, држане дне 23. свибња 1910, *SZS, petogodišta 1908.–1913. od I. do uključivo XXXVIII. saborske*

сједињеног грба Краљевина Угарске и Далмације, Хрватске и Славоније”.¹²⁵

Манојловић је био активан и на седницама Хрватског сабора. Поднео је интерпелацију о заштити становништва и општине у Каменици приликом расправе у вези са „жицоводном” пругом од каменолома петровадинске имовне општине у Каменици на обалу Дунава.¹²⁶ У расправи о буџету за 1914/1915. годину говорио је о разним буџетским ставкама. Залагао се да се Универзитетској библиотеци обезбеде редовна примања те да се у том смислу изврши измена у буџету. Јер, уколико библиотека не би сваке године добијала средства за набавку нових књига – која су ионако недовољна – претворила би се, упозоравао је Манојловић, у антикваријат. У свом говору захтевао је и да се средства опредељена ЈАЗУ за истраживање североисточног дела Јадранског мора преименују у средства за истраживање Хрватске и Славоније, као што је и тражено. Уколико би наслов остао непромењен, Манојловић је страховао да би се могло догодити да, када се истраживање наведеног кутка Јадрана заврши, средства буду остављена. Истакао је затим значај улагања у управу, судство, школство, без којих није могуће функционисање државе. Говорио је о недостацима школског закона, посебно о малим професорским платама. Позвао је на доношење законских основа којима ће се изаћи у сусрет потребама сељаштва као већинског дела становништва. Подсетио је на то да Коалиција стоји на нагодбеним основама, али да ће устајати против свих повреда народних права. Изнео је уверење да ће Хрвати и Срби, као и увек у историји, и даље остати верни краљу. На крају је изразио поверење Влади и гласао за буџет.¹²⁷

Пошто је за народног посланика био изабран у Илочком срезу, Манојловић је у Сабору настојао да се избори за побољшање животних услова становништва тог среза. Зато је указивао на потребу изградње путева који би повезали поједина села с главним путним правцима. Услед недостатка тих путева мештани нису могли своје производе да износе на оближња тржишта, већ су морали да их продају у својим селима по врло ниским ценама, а најзапуштеније село, према Манојловићевим сазнањима, било је Грабово.¹²⁸

sjednice od 12. ožujka do 23. svibnja 1910, svezak I, Zagreb 1910, 1684; Stenografski zapisnik VIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 5. siječnja 1914, SZS, petogodišta 1913.–1918. od I. do uključivo XXXIV. saborске sjednice od 27. prosinca 1913. do 4. ožujka 1914, svezak I, godina 1913. i 1914, Zagreb 1914, 313.

125 Stenografski zapisnik C. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 30. prosinca 1915, SZS, petogodišta 1913.–1918. od LXXXV. do uključivo CXXXI. saborске sjednice od 14. lipnja 1915. do 4. srpnja 1916, (ratno saborisanje.), svezak III, godina 1915. i 1916, Zagreb 1916, 333.

126 Stenografski zapisnik LIX. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 5. lipnja 1914, SZS, petogodišta 1913.–1918. od XXXV. do uključivo LXXXIV. saborске sjednice od 5. ožujka 1914. do 13. srpnja 1914, svezak II, godina 1914, Zagreb 1914, 821–823.

127 Stenografski zapisnik LXXIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 26. lipnja 1914, SZS, petogodišta 1913.–1918. od XXXV. do uključivo LXXXIV. saborске sjednice od 5. ožujka 1914. do 13. srpnja 1914, svezak II, godina 1914, Zagreb 1914, 1180–1184.

128 Stenografski zapisnik LXXX. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 9. srpnja 1914, SZS, petogodišta 1913.–1918. od XXXV. do uključivo LXXXIV.

Реч Гавре Манојловића чула се и у расправи о основи Закона о индемнитету од 1. новембра 1917. до 28. фебруара 1918. године. Тим поводом је у суперлативима говорио о влади, односно о Хрватско-српској коалицији, о њеним заслугама за народ и њеним успесима.¹²⁹

Манојловић се поново чуо у Сабору приликом расправе о основи Закона о преиначењу законских чланова о устројству Универзитета. Том приликом је подржао идеју о отварању православног теолошког факултета, али је инсистирао да се у назив факултета цркве „источно-православне“ или „грчко-источне“ дода атрибут српска.¹³⁰

Питање православног теолошког факултета било је и последње Манојловићево иступање у Сабору. Свега неколико месеци касније та институција више није постојала, а Гавро Манојловић је ушао у Средишњи одбор Народног већа, новооснованог политичког тела Словенаца, Хрвата и Срба у Хабзбуршкој монархији коме је приступила и Хрватско-српска коалиција. Посланички рад Манојловић је извесно време наставио и у југословенској држави као члан Привременог народног представништва. У ПНП је припадао клубу Демократске странке, али га је с још неколико посланика (Богдан Медаковић, Васа Муачевић, Антун Михаловић и Душан Пелеш) који се нису слагали са струјом Светозара Придићевића у странци, убрзо напустио.¹³¹ У Привременом народном представништву реаговао је поводом немира који су у Хрватској избили због жигосања стоке 1920. године. Узроке немира видео је у помањкању ауторитета државне власти, чије је поткопавање почело формирањем народних већа пред крај постојања Аустро-Угарске. У политици вођеној после уједињења такође је налазио један од узрока немира: потискивање племенског имена и укидање институција бана и Сабора као симбола независности, као и игнорисање народног представништва од стране владе подстицали су нерасположење маса.¹³²

Гавро Манојловић је у ПНП пледирао за поправљање положаја учитеља, универзитетских професора и државних чиновника који су у првим послератним годинама живели у највећој оскудици и беди.¹³³

После распуштања Привременог народног представништва на Гавру Манојловића више не наилазимо у редовима посланика. Његовом активном учешћу у политичком животу дошао је крај и он се у потпуности посветио раду у Југославенској академији знаности и уметности.

saborske sjednice od 5. ožujka 1914. do 13. srpnja 1914, svezak II, godina 1914, Zagreb 1914, 1360–1361.

129 Stenografski zapisnik CXC VII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 16. studenoga 1917, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od CLXIV. do uključivo CXCLIX. saborske sjednice od 5. lipnja do 19. studenoga 1917. (peto ratno zasjedanje.), svezak V, godina 1917, Zagreb 1917, 1068–1071.*

130 Stenografski zapisnik CCLI. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, držane dne 15. srpnja 1918, *SZS, petogodišta 1913.–1918. od CC. do uključivo CCLVI. saborske sjednice od 10. prosinca 1917. do 29. listopada 1918. (nastavak petog ratnog zasjedanja.), svezak VI, godina 1917. i 1918, Zagreb 1917, 1280–1282.*

131 Neda Engelsfeld, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb 1989, 115.

132 *Исџо*, 228–229.

133 *Исџо*, 232.

5. ЗАКЉУЧАК

Када размотримо све што смо сазнали о личности и делу Гавре Манојловића, намеће нам се закључак да је он био добро интегрисан у хрватско друштво. Извесно је да је од младости до краја живота остао веран југословенском идеалу, о чему сведоче његове речи које је записао свега неколико година пре него што је умро: „Ја сам наине све од првога дуђења народне свијести у мени увиек био и остајао у оној сложеној опће-народној струји, која је толико крепко искочила 1848–9 године, продужила се и даље у хрватском сабору 1861 године па од онда кулминирала у узвишеном лику Штросмајеровом на видуку ‘народне солидарности Хрвата и Срба’ и ‘слободарски’ је пружала братске руке и према цијелом Словенству на југу, а и на истоку и сјеверу“.¹³⁴ Иако Србин, он је највећи траг оставио у хрватској средини и то, пре свега, дајући велики допринос успешном функционисању Југославенске академије знаности и умјетности, као њен дугогодишњи председник. Манојловићева преписка сведочи о томе да је са многим загребачким академицима био добар пријатељ и неоспорно је да је захваљујући својим стручним, организационим и људским квалитетима изабран за првог човека ЈАЗУ. Ипак, чини нам се да не треба изгубити из вида још један разлог који је могао утицати на његов избор: чланови Југославенске академије можда су Манојловића поставили на највиши положај из опортунистичких разлога, очекујући да ће власт у Београду имати више разумевања за њега као Србина и, самим тим, за установу коју представља, него што би то било, по њиховом мишљењу, у случају да се на челу ЈАЗУ налази Хрват.

Осим што је заслужан за Југославенску академију, у свом дугом и плодном животу Манојловић је био неуморан и на другим пољима. Учествовао је у политици, настојећи да се и на тај начин одужи народу, а вредно је радио и у струци. Био је и остао пре свега научник, који је иза себе оставио дело које га је надживело и којим је своје име сачувао од заборава. „Наш вриједни покојник је не само писао хисторију него и стварао своју хисторију, која ће га држати у свијетлој успомени, јер је за свега живота тежио и радио, да не умре сав: ‘Non omms moriar!’ Име његово неће пасти у заборав. Трајно ће се спомињати у Академији, у хрватској науци и култури.“¹³⁵ Овим речима, изговореним на Манојловићевој сахрани, можемо додати да ће његово име остати забележено и код Срба који с поносом могу да га сврстају међу корифеје своје науке и културе.

134 Dr. Gavro Manojlović, „Jedno objašnjenje dra Gavre Manojlovića“, *Novosti*, br. 307, 4. XI 1936, 12.

135 *Ljetopis JAZU*, sv. 53 za godinu 1939/40, Zagreb 1941, 35.

GAVRO MANOJLOVIĆ (1856–1939): HISTORIAN, ACADEMICIAN, POLITICIAN

Historian Gavro Manojlović (1856–1939) was a regular member and president of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts (JAZU). He first taught in secondary schools and then became a university professor, specialising in the history of the old century and the history of Byzantium. He wrote poetry and philosophical treatises. He headed the JAZU from 1924 to 1933, contributing to successful functioning of this institution. Among his numerous endeavours as the Academy's president, particularly noteworthy are the reorganisation of Strossmayer's picture gallery and particularly the general upgrade of JAZU's material position owing to the state aid for the construction of Academy's edifice. Gavro Manojlović received a high award for scientific work also from the Serbian Royal Academy (SKA) – in 1910 he became a corresponding member of the Academy of Social Sciences. As a member of the JAZU and the SKA, he advocated the closest possible cooperation between the two academies. He fostered particularly cordial and friendly relations with Jovan Cvijić, SKA president. Being primarily a renowned scientist, he participated in political life as well. As a member of the Serbian Independent Party and the Croatian-Serbian Coalition, he was an MP at the Croatian and Hungarian Assembly. After the unification of the Serbs, Croats and Slovenes in 1918, he entered the Temporary National Representation. From his youth until the end of his life, he was faithful to the Yugoslav ideal. He belonged to a number of illustrious Serbs who left an important mark in Croatian society.